

Kasvatus- ja perheneuvonnan kansallisen kehittämistyöryhmän lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain, terveydenhuoltolain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Hallituksen esityksessä eduskunnalle mielenterveys- ja päihdepalveluja koskevan lainsäädännön muuttamiseksi ehdotetaan muutettavaksi sosiaalihuoltolakia, terveydenhuoltolakia, mielenterveyslakia, päihdehuoltolakia, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettua lakia, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annettua lakia, ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annettua lakia, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä annettua lakia, huumausainelakia, Vankiterveydenhuollon yksiköstä annettua lakia, siviilipalveluslakia ja henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annettua lakia.

Hallituksen esityksen tavoitteena on parantaa mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalvelujen saatavuutta, laatua ja tarpeenmukaisuutta sekä vahvistaa asiakkaan oikeuksia saada yhdenvertaisesti tarvitsemiaan palveluja kaikissa ikäryhmissä mm. selkiyttämällä mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalvelujen toteuttamista osana perusterveydenhuoltoa, erikoissairaanhoidon ja sosiaalihuollon yleisiä palveluja, päihde- ja riippuvuuspalveluja tarjoavissa yksiköissä sekä näitä palveluja tarvitseville asiakkaille kohdennettuina sosiaalihuollon palveluina. Esityksen tavoitteena on myös luoda pohjaa tulevien hallitusten kehittämistyölle asian tiimoilta. Lisäksi tarkoituksena on selventää sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä ja vastuunjakoja sekä vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen yhteensovittamista ja järjestämistä tarvittaessa yhteisesti toteutettuina palveluina.

Kasvatus- ja perheneuvonta on sosiaalihuoltolain mukainen lakisääteinen sosiaalipalvelu, jota pääsääntöisesti tuottavat kuntien/kuntayhtymien perheneuvolat. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen koordinoimassa kasvatus- ja perheneuvonnan kansallisessa kehittämisprosessissa on vuosien 2020-2022 aikana pyritty kirkastamaan kasvatus- ja perheneuvonnan perustehtävää, vahvistamaan ko. sosiaalipalvelun lakiperusteisuutta sekä edistämään kasvatus- ja perheneuvontapalvelun toteutumista valtakunnallisesti yhdenmukaisella tavalla.

Sekä kasvatus- ja perheneuvonnan kehittämisprosessissa että tämän po. esityksen perusteluteksteissä on tunnistettu tarve kehittää koko lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujärjestelmää. Kehittämisprosessissa lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden keskeisiksi ongelmiksi tunnistettiin kyseisen palvelukokonaisuuden hajanaisuus ja puutteellisuus, suuret paikalliset/alueelliset erot palveluiden organisoinnissa sekä erityisesti lasten mielenterveyspalveluiden vastuutahon puute perusterveydenhuollossa. Käytännössä lasten perusterveydenhuollon mielenterveyspalveluiden tuottamisvastuu on kunnissa laajasti siirtynyt perheneuvoloille ja kaventanut sen myötä perheneuvoloiden mahdollisuuksia tarjota lapsille ja perheille varhaisempaa tukea eli sosiaalihuoltolain velvoittamaa kasvatus- ja perheneuvontapalvelua. Terveydenhuollon vastuiden liukuminen perheneuvoloiden tuottamisvastuulle on myös vääristänyt palveluiden perheneuvoloiden tuottamien palveluiden tiedonhallintaa ja tilastointia. On myös huomattava, että terveydenhuollon kaiken toiminnan tulee terveydenhuoltolain 57 §:ssä tarkoitetun mukaisesti olla tosiasiallisesti lääkärijohtoista, eikä tämä ole aina toteutunut perheneuvoloiden tuottamien terveydenhuollon lasten mielenterveyspalveluiden osalta.

Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden organisoimiseksi ja resursoimiseksi tarvitaan kentällä kipeästi lasten ja nuorten perusterveydenhuollon mielenterveyspalveluista vastaavan tahon tarkempaa ja velvoittavampaa määrittelyä sekä selkeytystä sosiaalihuoltolain mukaisen kasvatus- ja perheneuvonnan sekä perusterveydenhuollon vastuulle kuuluvien lasten mielenterveyspalveluiden erilaisesta sisällöstä ja tavoitteesta. Lisäksi lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden toteuttamiseksi yhdenmukaisella tavalla

sekä saatavuuden varmistamiseksi täytyy tarkistaa kaikkien ko. palvelukokonaisuudessa työskentelevien toimijoiden vastuut ja työn sisällöt lainsäädäntöön asti.

Kansallinen kasvatus- ja perheneuvonnan kehittämistyöstä tehty loppuraportti (julkaistaan viikolla 24) kuvaa kasvatus- ja perheneuvonnan perustehtävää lasten mielenterveyspalvelujen kentällä, kasvatus- ja perheneuvonnan paikkaa lapsiperheiden palvelujärjestelmässä osana sosiaalihuoltoa, työn ydinsisältöjä, työprosesseja sekä tiedonhallintaa. Vastaava kuvaus tarvitaan myös perusterveydenhuollon vastuulla olevien lievien ja keskivaikeiden lasten ja nuorten mielenterveysongelmien hoidon ja sekä siitä vastaavien palveluiden osalta, jotta kokonaisuus toimisi ja asiakkailta olisi mahdollisuudet saada näitä palveluita systemaattisesti ja tarpeen mukaisesti.

Tässä yhteydessä on tärkeää myös huomioida myös kouluterveydenhuollon ja opiskeluterveydenhuollon mielenterveyshäiriöiden ja niiden hoidon näkökulmasta ratkaisevilta osin eroava lainsäädäntö ja tarkasteltava mahdollisuuksia sen yhtenäistämiseksi. Kouluterveydenhuoltoon ei kuulu voimassa olevan lainsäädännön mukaan mielenterveyden häiriöiden, kuten ei muidenkaan sairauksien hoito (Terveydenhuoltolaki 1326/2010, 16§). Opiskeluterveydenhuollolle sen sijaan kuuluu ehkäisevien palvelujen lisäksi myös perustason hoito, mukaan lukien mielenterveyden häiriöiden hoito (Terveydenhuoltolaki 1326/2010, 17§). Tässä yhteydessä on tarpeen huomioida myös mahdolliset muutostarpeet koulupsykologien ja koulukuraattorien tehtävät ja vastuut lasten ja nuorten mielenterveystyön ja mielenterveyspalveluiden näkökulmasta.

Lausuntokierroksella olevassa lainmuutosehdotuksissa ei käy riittävän selvästi ilmi sosiaali- ja terveydenhuollon vastuu ja työnjako lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen toteuttamisessa eikä hoitovastuu palveluiden kohteena olevista asiakkaista. Tämä mahdollistaa, että lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut toimivat jatkossakin hyvin epäselvin velvoittein ja vastuin, jolloin lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden kokonaisuuden hajanaisuus ja puutteellisuus säilyy ennallaan.

Ehdotukset tarvittaviin lainsäädännön täsmennyksiin lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa

1. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden sekä nuorten päihdepalveluiden kokonaisuudet huomioidaan kattavammin lakiesityksessä ja sen perusteluteksteissä.
2. Sosiaali- ja terveydenhuollon (huomioiden erityisesti perusterveydenhuolto) vastuut, työnsisällöt ja tavoitteet lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden osalta kuvataan selkeästi lainsäädäntöön.
3. Palveluyksiköissä, joissa tuotetaan sekä sosiaali- että terveydenhuollon lasten ja nuorten mielenterveyspalveluja, tarvitaan yhteisjohtamisen rakenteita, selkeitä vastuun kuvauksia sekä eri palvelut huomioivaa tiedonhallintaa.
4. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon lainsäädännössä määritellyt vastuut ja tehtävät lasten ja nuorten mielenterveyshäiriöiden hoidon osalta selkiytetään vastaamaan toisiaan.
5. Oppilas- ja opiskeluhuollon psykologien ja kuraattorien vastuu ja työ lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa kuvataan ja laaditaan yhteneväksi oppilas- ja opiskeluhuollossa.
6. Palvelujen yhteensovittaminen ja siihen liittyvä lapsen edunmukaisuutta koskeva päätöksenteko kuvataan.
7. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden monialainen johtamisen rakenne laaditaan ja veloitetaan lainsäädännöllä.
8. Velvoittavat lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin kohdennetut mitoitukset henkilöstövoimavarojen osalta määritellään samoin kuin on tehty oppilas- ja opiskeluhuollon ja -terveydenhuollon sekä lastensuojelun osalta.

Lasten- ja nuorisopsykiatrisen erikoissairaanhoidon kysyntä on kasvanut viime vuosina johtuen suurelta osin perustason lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden hajanaisuudesta ja puutteellisuudesta. Tilanne vaatii selkiyttämistä erityisesti perustason toimijoiden tehtävien ja vastuiden osalta.

Lausuntokierroksella olevan lainsäädäntömuutoksen tavoitteeksi oli asetettu mielenterveyspalveluiden tehtävien, vastuunjakojen ja sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteensovittamisen selkiyttäminen. Valitettavasti lakiesitys ei lausuttavana olleessa muodossaan saavuta asetettua tavoitetta lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden osalta.

Helsingissä 10.6.2022

Kansallisen kasvatustieteiden ja perheneuvonnan kehittämistyöryhmän edustajat:

Hanne Kalmari, johtava asiantuntija Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos

Kimmo Kiviranta, palveluesimies, Hyvinvoinnin palvelukokonaisuus, Turun perheneuvola

Mika Lappalainen, psykologi, Äänekosken perheneuvola

Maija Löytökorpi, lapsiperhepalveluiden päällikkö, Sosiaali- ja perhepalvelut, Porin perusturva

Kaisa Mannermaa, johtava asiantuntija, Keski-Uudenmaan sote- kuntayhtymä

Taru Virrankoski, psykologi, perheneuvolan tiimivastaava, Kuntayhtymä kaksineuvoinen